

**ŚREDNIOWIECZNE SIEDZIBY RYCERSKIE NA ZIEMI CHEŁMIŃSKIEJ NA TLE
WYNIKÓW ANALOGICZNYCH BADAŃ W POLSCE**
(sesja archeologiczna 3-4 maja 1985 w Bachotku, woj. Toruń)

Badania nad dziejami średniowiecznych wiejskich siedzib rycerskich identyfikowanych najczęściej z grodziskami stożkowatymi mają już w Polsce skromną, choć ugruntowaną pozycję. Wyniki tych prac jedynie w niewielkim procencie doczekały się wyczerpujących publikacji.

Zorganizowana przez Muzeum w Brodnicy przy współpracy z Instytutem Archeologii i Etnografii UMK w Toruniu sesja poświęcona tej problematyce, stanowiła próbę stworzenia forum wymiany doświadczeń naukowych archeologów, mediewistów i historyków architektury. Obradom sesji przewodniczyli kolejno: nestor polskiej historii prof. dr Karol Górski oraz zasłużony dla toruńskiego ośrodka archeologicznego prof. dr Kazimierz Żurowski. Do dyskusji przedstawiono łącznie 14 referatów. Punktem wyjścia były, zgodnie z intencją organizatorów, rezultaty i zarysowane na ich tle perspektywy badań archeologicznych średniowiecznych siedzib rycerskich na ziemi chełmińskiej, co przedstawił w swym referacie dr Andrzej Kola (UMK Toruń). Omówił on szczególnie najważniejsze wyniki badań obiektów takich, jak Plemięta, Słoszewy, Ryńsk, Słupski Młyn, Przeczno, Radoszki oraz Bachotek. Zdaniem referenta, pierwsze dwa obiekty stanowią dziś wartość naukową o niewątpliwie unikatowym charakterze nie tylko w skali krajowej. Wykazał on też pilną potrzebę rozszerzenia programu badań (o pogłębionej kwerendzie źródeł pisanych) w celu uchwycenia pełniejszego obrazu kultury materialnej tych małych założeń obronnych, jak i poczynienia analiz natury historycznej. Sytuację prawną rycerstwa ziemi chełmińskiej w średniowieczu poruszył w swym wystąpieniu prof. dr hab. Antoni Czacharowski (UMK Toruń). Omówił on ogólne zasady dziedziczenia majątku, powinności rycerzy w wypełnianiu obowiązków z tytułu nadań ziemskich. Skomentował w związku z tym niedawną ważną publikację S. Ekdahla, traktującą o charakterze uposażeń włości rycerskich. Odnośnie do grodów rycerskich w XIII w. w świetle źródeł pisanych dotyczących ziemi chełmińskiej głos zabrał doc. dr hab. Jan Powierski (UG Gdańsk). Wskazał on na ubóstwo źródeł pisanych dotyczących 1 poł. XIII w., a znaczniejszy ich wzrost odnoszący się do 2 poł. tegoż stulecia i początków wieku XIV. W szerszy sposób potraktował relacje P. Dusburga o wyprawie sudawskiego wodza Skomanda na państwo krzyżackie. Wiele uwagi poświęcił także historii grodu rycerskiego w Strążkach – siedzibie możnego rodu Stango.

Kolejna część obrad sesji dotyczyła prezentacji wyników badań z wybranych stanowisk na ziemi chełmińskiej. I tak, mgr Ryszard Boguwolski (Muzeum w Grudziądzu) omówił rezultaty prac badawczych na wspomnianym już gródku rycerskim w Plemiętach (XIV-XV w.), a dr Gerard Wilke (UMK Toruń) przedstawił wyniki wykopalisk w Słoszewach (XIV-XV w.). W przypadku Plemięt mamy do czynienia z relikdami wieży mieszkalno-obronnej z pełnym inwentarzem zabytków (ponad 1800 egzemplarzy) wskazującym na dość znaczny potencjał ekonomiczny przeciętnego majątku rycerskiego. Natomiast w Słoszewach spotykamy czytelne ślady dworu dwukondygnacyjnego usytuowanego na kopcu, bronionego dodatkowo fosą i wałem zaporowym, a znalezione tam groty bełtów do kusz stanowią zbiór najbogatszy ilościowo (ponad tysiąc egzemplarzy) tego typu uzbrojenia w Europie. Wyniki badań grodzisk stożkowatych w Radoszkach i Bachotku przedstawił mgr Kazimierz Grązawski (Muzeum w Brodnicy). Radoszki reprezentują typ gródka o niecentralnej zabudowie kopca (strażnica, kuźnia, zabudowania gospodarcze), stanowiąc jakby miniaturę założenia zamku z wieżą narożną (pocz. XV w.). Bachotek

zaś ujawnił ślady 2 faz użytkowania obiektu (XIII – pocz. XIV w.) z główną wieżą mieszkalno-obronną i dość bogatym inwentarzem ruchomym – zabytkami dotyczącymi różnych prac gospodarskich jego mieszkańców. Na z pozoru kontrowersyjne pytanie zawarte w tytule referatu: „Czy tzw. gródki stożkowate były fundacjami średniego rycerstwa?” – starał się odpowiedzieć w swym wystąpieniu doc. dr hab. Leszek Kajzer (UŁ Łódź). Zwrócił on uwagę na fakt, iż fundacje wiejskich rezydencji obronnych nie stanowiły dominanty wśród siedzib rycerskich, wskazując na znaczną liczbę przekazów pisanych wymieniających liczne folwarki i dwory drewniane, których relikty nie manifestują się obecnie w terenie własną formą krajobrazową, jak w przypadku kopców gródków. Rezydencje, zdaniem autora, wznoszone były zazwyczaj przez zamożniejszych rycerzy ze znaczących rodów o długotrwałych tradycjach, zasiedziały po kilka wieków na danych włościach, czemu nie przeczy fakt budowania niekiedy gródków przez pomniejszych czy średnio-zamożnych rycerzy. Z kolei mgr Edward Krause (PKZ Poznań) przedstawił nowe źródła archeologiczne o siedzibie rycerskiej w Siedlątkowie (znanej z badań J. Kamińskiej), a dotyczące badanego przez autora zaplecza gospodarczego gródka w postaci folwarku (zabudowań gospodarsko-inwentarskich). Te być może mało „wdzięczne” prace posiadają istotny walor z punktu widzenia metodyki badawczej, a mianowicie dążenie do pełnego poznania kontekstu kulturowego siedziby rycerza na włościach z 2 poł. XIV w. Tenże autor przedstawił wyniki prac wykopaliskowych na grodzisku w Szamotułach, woj. poznańskie. Zaproponował on nową nazwę dla tego typu małych założeń obronnych (zbliżonych do małych gródków typu *motte*) – „grodziszczko”. Byłoby to niemal typowe dla XIV w. centralne założenie zabudowania na kopcu, najczęściej w postaci wieży mieszkalno-obronnej. Ożywioną dyskusję wzbudziły rezultaty badań na gródku w Popowie (XIV w.), woj. sieradzkie, przedstawiające wg autorów mgr. mgr. Tadeusza Łaskiewicza i Piotra Wawrzyniaka (PKZ Poznań) obiekt w postaci drewnianej wieży mieszkalno-obronnej, posadzonej na podmokłych łąkach, obsypanej dodatkowo piaszczystym nasypem. Zwrócili oni uwagę na wybitnie strażniczą funkcję tego obiektu (wobec wtórnie mieszkalnej) za czym przemawiałoby jego położenie tuż przy przeprawie rzecznej. W dyskusjach szerzej połączano charakter drewnianych założeń konstrukcyjnych w dość dobrze zachowanych przyziemnych partiach fundamentowych. Kolejne wystąpienia doc. dr hab. Krzysztofa Wachowskiego (IHKM Wrocław) na temat beltów z zamku w Legnicy można by potraktować jako przyczynek do poznania średniowiecznej broni miotającej. Podkreślić jednak trzeba, że kompletne belty do kusz zachowane w kilkudziesięciu egzemplarzach są niebywałą rzadkością w wykopaliskach na gródkach rycerskich, gdzie zazwyczaj znajduje się same groty strzał. Nieznane badania międzywojenne Rity Probst nad historią wieży rycerskiej w Siedlecinie przedstawił sugestywnie mgr Rainer Sachs (Politechnika Wrocławska). Zwrócił on uwagę na niedostatek poszukiwań archiwalnych dotyczących omawianego obiektu, przekazując sporo wartościowych informacji na temat programu budowy i wystroju wnętrza (polichromie) identyfikujących bliższe związki kulturowe fundatorów. Na szczególną uwagę zasługuje wystąpienie mgra Stanisława Kołodziejkiego (ODZ Kielce), na temat średniowiecznych rezydencji obronnych w zachodniej Małopolsce. Autor scharakteryzował stan badań nad założeniami obronnymi tegoż terenu, wykazując pilną potrzebę prowadzenia na szerszą skalę prac wykopaliskowych. Poruszył też zagadnienia terminologii i metodologii dość niejednorodnej w literaturze przedmiotu. Proponował on dla ruin małych założeń obronnych (małych zamków) położonych często na naturalnych wyniesieniach terenowych (nie jak w przypadku sztucznego nasypu w założeniach typu *motte*) nazwę „grodziec” – co wydaje się być określeniem dość trafnym – odróżniającym semantycznie od grodziska jako takiego. Obrady sesji zamykało wystąpienie dra Antoniego Jana Pawłowskiego (Muzeum w Malborku) na temat wyników dotyczących badań archeologicznych siedziby rycerskiej w Stążkach, woj. elbląskie. Była to siedziba zamożnego rodu Stango, sięgająca swymi założeniami w pocz. XIII w. i trwająca z licznymi przebudowaniami po kolejnych zniszczeniach do wieku XV. Rezultaty prac wykopaliskowych (poparte bogatą bazą źródeł pisanych), jawią się jako jedne z ważniejszych z ostatnich sezonów badawczych. Potwierdzeniem tego zdaje się być duża liczba kilkunastotysięcznego (!) zbioru zabytków metalowych, głównie żelaznych, w tym niektóre o charakterze unikatowym.

Dyskusja, jaka towarzyszyła poszczególnym wystąpieniom, skupiała się wokół genetyczno-typologicznych zagadnień średniowiecznych siedzib obronnych. Poruszano zarówno problema-

tykę współczesnego języka naukowego, jak też terminologii średniowiecznej: rodzimej i obcej (niemieckiej) i łacińskiej. Zwrócono uwagę na temat uwarunkowań prawno-majątkowych rycerzy na włościach w kontekście ciężarów, a także i korzyści wojennych, część dyskusji dotyczyła także wątpliwości związanych z interpretacją źródeł odnośnie do bronioznawstwa i historii architektury. Sesja raz jeszcze dowiodła potrzeby istnienia szerszej wymiany myśli w gronie naukowców różnych, chociaż pokrewnych specjalności.

Osobnym punktem programu sesji było zwiedzenie dwu monograficznych ekspozycji muzealnych poświęconych wykopaliskom w Słozewach (Muzeum w Brodnicy) oraz w Plemiętach (Muzeum w Grudziądzu), które zapewne usatysfakcjonowały przybyłych na obrady uczestników.

Kazimierz Grążawski

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1848 to 1850. The names are listed in alphabetical order.

1848
 1849
 1850

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1851 to 1853. The names are listed in alphabetical order.

1851
 1852
 1853

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1854 to 1856. The names are listed in alphabetical order.

1854
 1855
 1856

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1857 to 1859. The names are listed in alphabetical order.

1857
 1858
 1859

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1860 to 1862. The names are listed in alphabetical order.

1860
 1861
 1862

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1863 to 1865. The names are listed in alphabetical order.

1863
 1864
 1865

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1866 to 1868. The names are listed in alphabetical order.

1866
 1867
 1868

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1869 to 1871. The names are listed in alphabetical order.

1869
 1870
 1871

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1872 to 1874. The names are listed in alphabetical order.

1872
 1873
 1874

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1875 to 1877. The names are listed in alphabetical order.

1875
 1876
 1877

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1878 to 1880. The names are listed in alphabetical order.

1878
 1879
 1880

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1881 to 1883. The names are listed in alphabetical order.

1881
 1882
 1883

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1884 to 1886. The names are listed in alphabetical order.

1884
 1885
 1886

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1887 to 1889. The names are listed in alphabetical order.

1887
 1888
 1889

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1890 to 1892. The names are listed in alphabetical order.

1890
 1891
 1892

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1893 to 1895. The names are listed in alphabetical order.

1893
 1894
 1895

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1896 to 1898. The names are listed in alphabetical order.

1896
 1897
 1898

The following is a list of the names of the persons who were members of the Wisconsin State Archives from 1899 to 1901. The names are listed in alphabetical order.

1899
 1900
 1901